

LUND UNIVERSITY

Den lärda fru Lyche och professor Sjuskägg - Om ett bortglömt akademikerpar från frihetstiden

Tersmeden, Fredrik

Published in:

Professorsinstallation : Lunds universitet, aulan, 16 oktober 2015 kl 16.00

2015

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Tersmeden, F. (2015). Den lärda fru Lyche och professor Sjuskägg - Om ett bortglömt akademikerpar från frihetstiden. I C. Brenner, & C. Lange (Red.), *Professorsinstallation : Lunds universitet, aulan, 16 oktober 2015 kl 16.00* (s. 18-31). Lunds universitet, Sektionen kommunikation. <http://www.lu.se/sites/lu.prodwebb.lu.se/files/prof-inst-lunds-uni-16okt-2015-webb.pdf>

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Den lärda fru Lyche och professor Sjuskägg

OM ETT BORTGLÖMT AKADEMIKERPAR FRÅN FRIHETSTIDEN

Antalet lundensiska akademikerhustrur under 1700-talet vilka i berömmelse överträffade sina makar torde vara relativt litet. Exempel fanns dock såsom denna artikel i ett dåtida tyskt uppslagsverk, Johann Heinrich Zedlers *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste*, visar:

Bildstein (Lyche Sophie), en lärd dansk kvinna, född i oktober månad 1699 i Odense på Fyn, där hennes far vid namn Friis var borgmästare, och senare gift med Gustav Ernst Bildstein, adjunkt vid teologiska fakulteten i Lund i Skåne. Icke blott år 1717, i samband med det dåvarande stora jubelåret för den evangelisk-lutherska kyrkan, utan även vid åtskilliga andra tillfällen har hon lämnat skilda prov på sin färdighet i såväl dansk som latinsk diktkonst. Till detta kan läggas att hon ej blott har läst Nya testamentet, Homeros och Hesiodos på grekiska utan även, under sin äkta makes instruktioner, hanterat hebreiskan. Utöver detta har hon även sammanställt en liten skrift på franska med titeln *Testament Moral à Mesdemoiselles Viveca, Sophie Elisabeth, Auguste, Hille Brigitte, de Trolle fait par seu leur Gouvernante*, vilken vad vi vet dock inte har tryckts.¹

Det bör i sammanhanget förtydligas att herr Bildstein, maken och den formellt utbildade akademikern, inte har något eget uppslagsord i sagda lexikon – dess anspråk på att vara *vollständig* till trots!

De yttre dragen i denna uppsats ena huvudpersons liv är därmed redan i stor utsträckning presenterade. Dock bör ett par av universallexikonets uppgifter kommenteras. Den första gäller namnet, vilket i båda sam- och sentida källor förekommer i en lång rad konstellationer av stavningsvarianterna Lyche, Lycke och Lykke respektive Sophia och Sophie. Jag

har i denna text valt att skriva namnet Lyche Sophia, vilket generellt verkar ha varit det skrivsätt hon själv använde i sina i livstiden publicerade skrifter.² Förnamnet Lyche bar Friis efter såväl sin farmor Lyche Jørgensdatter Tropmann som efter sin mor Lykke Kock, och hon skulle i sin tur föra det vidare till sin dotter Lycka Christina.

Den andra oklarheten gäller hennes födelseår. Här omväxlar åren 1692 och 1699 i källorna med ungefär samma frekvens. Jag är benägen att hålla det senare för det troligare. Det skulle i och för sig innebära att hon bara var 18 år då hon "slog igenom" som publicerad latinsk skald, men i gengäld skulle det tidigare årtalet innebära att hon var 46 år då hon 1738 för första gången fick barn, vilket synes mindre troligt. För att röra till det hela ytterligare finns även en enstaka uppgift om födelseåret 1700, vilken till råga på allt emanerar från hennes make!³ Att födelsemånaden var oktober synes alla dock vara överens om medan någon exakt dag aldrig nämns.

Källorna är också överens om att hennes far Jørgen (Georg) Friis var borgmästare i Odense, något som även stadens officiella hemsida bekräftar att han var 1717–1728.⁴ I praktiken verkar det dock ha varit si och så med faderns faktiska utövande av detta ämbete; detta i vart fall om man får tro vad en dansk genealogisk hemsida, *Familiekroniken*, har att berätta. Denna upplyser att Friis i grunden var bagare men med tiden gjorde sig en förmögenhet stor nog att kunna leva av sina egendomar kombinerat med litet handel. Troligen som tack för att han generöst hyst in resande ämbetsmän i sitt hem utnämndes han 1713 till viceborgmästare, vilket dock skall ha varit en ren hederspost. När han väl, i februari 1717, blev riktig borgmästare fick han däremot inte utöva ämbetet länge i praktiken. Redan påföljande år suspenderades

Något autentiskt porträtt av Lyche Sophia Friis finns verkligen inte. Hon får därför i stället representeras av denna allmänna framställning på titelbladet till Friedrich Christian Schönaus samlingsverk om "Danske Lærde Fruentimer" från 1753. Bildkälla: Universitetsbiblioteket.

han nämligen efter att ha anklagats för majestätsförbrytelse, något som resulterade i mångåriga rättsprocesser med överklaganden till högre instanser. Det hela slutade med att Friis 1728 dömdes borgmästarämbetet förlustig och dessutom skulle betala så höga böter att den tidigare rike mannen nu i stället blivit fattig.⁵

EN MÅNGSPRÅKIG SKALDINNA

Det är förstås svårt att veta i hur stor utsträckning faderns fall och förändrade ekonomi påverkade den redan vuxna men ännu ogifta Lyche Sophia och hennes många syskon. Rimligtvis bör dock faderns tidigare välstånd ha varit en viktig förutsättning för att hon som kvinna kunnat förvärva sin för tiden ovanliga bildning. Även en av hennes systrar, Karen (1706–1780), skall enligt en annan släkthistorisk hemsida, ha "været god til latin og andre sprog", vilket indikerar att Jørgen Friis generellt kostade på sina döttrar en god utbildning.⁶

Vad vi vet är att Lyche Sophia senast 1717 – året då hennes far blev borgmästare – framträdde som skaldinna. Det var med anledning av den lutherska reformationens 200-årsjubileum som hennes dikt *Dend Salig. Doctor Morten Luther indføres saaledis takkendis og talendis til Danmarcks og Norges [...] Stormægtigste Konger paa Jubel-Festen 1717* trycktes – på intet mindre än den danske kungens och Köpenhamns universitets boktryckeri! Den följdes fyra

år senare, 1721, av en lyckönskingsdikt i samband med den blivande Christian VI:s bröllop med Sophie Magdalene av Brandenburg-Kulmbach; enligt uppgift skriven på såväl danska som tyska, franska latin och grekiska!⁷ Därmed verkar listan över Lyche Sophia Friis i livstiden publicerade alster upphöra, men efter hennes död trycktes även en hyllningsdikt till kung Frederik IV från 1719.

Man får förmoda att Friis poetiska repertoar utöver denna sparsmakade tryckta produktion omfattade ytterligare dikter som endast spreds i avskrifter (exempelvis hade hon knappast fått debutera på det kungliga tryckeriet om hon inte redan innan dess gjort sig visst namn som poet). Om sådana alster synes dock eftervärlden få sväva i fortsatt ovisshet, och själv har jag endast haft möjlighet att ta del av två av de ovannämnda verken: reformationsdikten och hyllningen till Frederik IV, vilka finns återgivna hos Schönaus.⁸ De är båda skrivna delvis på danska, delvis på latin, och mina egna begränsade kunskaper i det sistnämnda språket låter mig inte bedöma de senare delarna. Universitetslektor Cajsa Sjöberg har dock låtit meddela att dessa partier är skrivna på versmåttet elegiskt distikon och "flyter på riktigt fint". Om Friis danska vers kan läsaren däremot själv få bilda sig en uppfattning genom detta utsnitt ur dikten till Fredrik IV, i vilket även ett par svenska monarker figurerar:

Imellem GUD og Kongen er en ævig sluttet Fred,
Med Kongens Land og Himmelen en kiærlig
Eenighed.

Hvad tænker da et Menneske? tør han vel sig
formaste?⁹

Tør han vel Himlen, Herrens Huus og Kongens
Land antaste?

Som ere saa foreenede, mon han tør trodse GUD?
Og Kongen, som har GUD til Ven? Det falder
daarligt ud

Af Sverrigs første Konger gick Kong Sveigder till
 Paasteene
 (Det var en Stad ved Schytien) og lagde sine
 Beene:
 Den sidste Sverrigs Konge gik og ind til
 Fridrichshald,
 En Stad som er paa Steene bygt, og fik sin
 Dødefald.

Utöver att Lyche Sophia här sammankopplar Gud och Danmarks kung på ett sätt som högeligen bör ha behagat en enväldig monark och samtidigt bevisar sin förmåga att skriva välflytande rimmad vers är särskilt anspelningarna och ordlekarna i de fyra sista raderna värda att beakta. Den Sveigder som här omtalas är en svensk sagokonung som förekommer i *Ynglingasagan*. Han skall ha begivit sig till Ryssland och Turkiet – det vill säga de områden som Friis med en mer antikiserande benämning kallar ”Schytien” – och där kommit till en ort kallad Stein eller Sten. Här lockades han, under förespeglning att han skulle få möta Oden, av en ond dvärg in i just en stor förtrollad sten och försvann.¹⁰ Att Friis kallar orten ”Paasteene” (på sten) är säkerligen delvis för att få en koppling till det ”på stenar” byggda Fredrikshald där ”den sidste Sverrigs Konge” – alltså Carl XII – stupat, men kan nog även vara en anspelning på Bibelns ord (i exempelvis Matteus 13:20) om den förspillda säd som ”var sådder på stenören”, vilket i äldre danska bibelöversättningar motsvarades av att bli ”saaet paa Steengrund” (i nuvarande danska Bibel däremot ”på klippeggrund”). Sens moralen blir hur som helst att övermodiga svenska kungar går det illa för – och därtill har författarinnan fått bevisa inte bara sin språkliga utan även sin historiska och kanske även bibliska bildning!

Pikarna mot grannlandet i öster till trots kom Lyche Sophia Friis någon gång under 1700-talets tre första decennier att flytta till just Sverige, men när? Vissa källor anger att det skulle ha varit så tidigt som 1718.¹¹ Detta synes dock mindre troligt, inte bara för att Sverige och Danmark då ännu formellt befann sig i krig (svensk-dansk fred efter Stora nordiska kriget slöts först 1720) men främst för att det är just vid denna tid Friis framträdde som skaldinna med skrifter som bevisligen trycktes i Danmark. Ett danskt lexikon ger den kortfattade upplysningen att Friis

skall ha begivit sig till Köpenhamn 1728¹², vilket väl underförstått kan tolkas som att hon dittills uppehållit sig i födelseorten Odense. Man noterar också att det senare året sammanfaller med faderns förlust av borgmästarämbetet. Var det ekonomiska problem i familjen som drev Lyche Sophia bort från Fyn? Vad vi säkert vet är att hon inom ytterligare några få år skaffade sig en egen försörjning, och det på andra sidan Sundet.

FRANSYSKAN PÅ NÄS

Fredrik Trolle (1693–1770) på Näs i Skåne tillhörde en gammal adelsätt med rötter i Småland som under medeltiden levtt och verkat i både Sverige och Danmark.¹³ I Sverige hade släkten dött ut 1568, men genom Skånes erövring hade Fredriks far, den i Skåne bosatte Arvid Trolle, blivit svensk undersåte och ätten med honom introducerats på Riddarhuset 1689. Sonen Fredrik hade 1720 gift sig rikt, och både han och hustrun, Brita Ramel, hade varit duktiga förvaltare av familjens gods och förmögenhet. Men den äktenskapliga lyckan blev relativt kort. 1732 avled fru Brita, lämnande maken med tre döttrar och en son i åldern elva till fem år. Fredrik Trolle behövde en guvernant till sina barn. Platsen gick till Lyche Sophia Friis.¹⁴

Hur Friis sökte eller fick denna tjänst har jag inte funnit några närmare uppgifter om. Kanske hade hennes tryckta poem spridit ryktet om hennes språkkunnighet – en viktig kompetens för en guvernant – även till Sverige? Kanske hade Fredrik Trolle fått rekommendationer via släktingar i Danmark?

Sin danska härkomst till trots var Friis hos familjen Trolle känd som ”fransyskan”. Detta var en vid tiden inte ovanlig benämning på guvernanter alldeles oavsett deras nationalitet¹⁵ (när Friis 1737 lämnade sin tjänst efterträddes hon däremot av en ”äkta” fransyska, mademoiselle Lerset¹⁶). Friis gjorde också skäl för epitetet. Som framgått av det inledande citatet ur Zedlers encyklopedi författade hon just på franska en liten uppbyggelseskraft, *Testament Moral*, till sina tre kvinnliga elever.

Året efter Friis ankomst till Näs anställde Fredrik Trolle även en manlig informator. Det var en ung docent från Lund, Gustaf Ernst von Bildstein. Denne, som var född 1703 och således under alla omständigheter några år yngre än Friis, skall ”i unga

år [...] hafva varit mycket snygg".¹⁷ I 1700-talets språkbruk innebar detta dock snarare ren och proper än bildskön. Om hans utseende generellt svävar vi, i brist på bevarade porträtt¹⁸, i okunskap så när som på en punkt. Det är nämligen omvitnat att Bildstein hade "skägg och moustascher, hvilka han med synnerlig soin putsade och befingrade fast alla minuter".¹⁹ Under det alltmer slätrakade 1700-talet väckte en sådan ansiktsbehåring uppmärksamhet. På äldre dagar skall Bildstein ha varit "den enda i staden [Lund] som äger denna gammeldags prydnad"²⁰ och i folkmun kallades han "professor Sjuskägg", vilket förklarades sålunda:

Vid munnen hade han delat det mittav, och det blev fyra. Pipskägget, spetsigt och långt, var således det femte och polisongerna utgjorde fyllnaden, således sju.²¹

Mer intressant ur den lärda "fransyskans" perspektiv än Bildsteins skäggväxt var dock rimligen att denne även hade "stor beläsenhet ända in i belles lettres och theatern".²² Tycke uppstod också, och i november 1736 stod bröllopet. Parets arbetsgivare Fredrik Trolle stod för i vart fall delar av omkostnaderna och antecknade härom:

Detta år gjorde jag bröllop åt hr Billstéen och Fransyskan, hwilken kostnad ej anføres. Men som de tjent en rund tid och isynnerhet Fransyskan efter min sal. hustrus död haft vård om alla mina barn, ock jag bemälte hrr Billstéen och Fransyskan uti annat alls intet gaf till uhtstyr efter bröllopet, som annars plägar skie, så meddeltes them i contant 400 dlr.²³

Bröllopspresenten om 400 daler silvermynt motsvarade två gånger vad brudgummen haft i årslön som informator (bruden hade haft något mindre: 160 daler om året). Den ekonomiskt sinnade Trolle lämnade dock inte gåvan helt ur "egen" ficka – den togs med en fjärdedel vardera ur de medel som var avdelade för de fyra barnen!²⁴

LÄRT UMGÄNGE OCH LATINSK KORRESPONDENS

Som nygifta gav sig paret Bildstein under 1737 på en resa till brudens hemland. Utöver att besöka hennes

släkt på Fyn så vistades de även i den danska huvudstaden, och här passade Lyche Sophia på att umgås "med alle de anseeligste og berømteste Lærde her i Kiøbenhavn". Till hennes umgänge hörde den blivande biskopen Ludvig Harboe och dennes vän Jacob Langebek, vilka vid denna tid precis påbörjat arbetet med en kyrko- och lärdomshistorisk källpublikation för internationell publik kallad *Dänische Bibliothec*. Lyche Sophia förärade de båda herrarna varsitt handskrivet exemplar av sitt *Testament Moral* till döttrarna Trolle.²⁵ Detta torde förklara hur denna skrift kunde bli så pass känd och omtalad i samtiden utan att någonsin tryckas. Att Lyche Sophia under denna resa åtföljdes av sin make framgår för övrigt inte explicit av Schönaus, men att så var fallet kan man sluta sig till genom ett brev från Gustaf Ernst, vilket närmast av en slump kommit att bevaras i Universitetsarkivet.²⁶ Det är ställt till Kilian Stobæus, då professor i historia i Lund, och daterat i Köpenhamn såväl den 20 som den 31 juli 1737 – det sistnämnda ett resultat av att Danmark vid denna tid övergått till den gregorianska medan Sverige ännu höll sig kvar vid den julianska. Av dess innehåll framgår att Bildstein uppenbarligen åtagit sig att i Köpenhamn försöka finna någon som kunde trycka en serie historiska tabeller åt Stobæus.

Danmarksresan 1737 torde ha varit sista gången Lyche Sophia von Bildstein återsåg sitt fädernesland. Att också hennes indirekta kontakter med Danmark med tiden blev allt mer begränsade, därom vittnar en bevarad brevväxling mellan henne och en magister Friedrich Christian Eilschov i Köpenhamn nästan tio år senare.²⁷ Eilschov var en brådmogen akademisk begåvning på ännu inte 22 år.²⁸ På något sätt var han släkt med Lyche Sophia, men de hade aldrig träffats. Nu hade han dock nåtts av ryktet om hennes stora lärdom och språkliga begåvning, och skrev därför i december 1746 brev – på latin – med en önskan att få veta mer om henne.

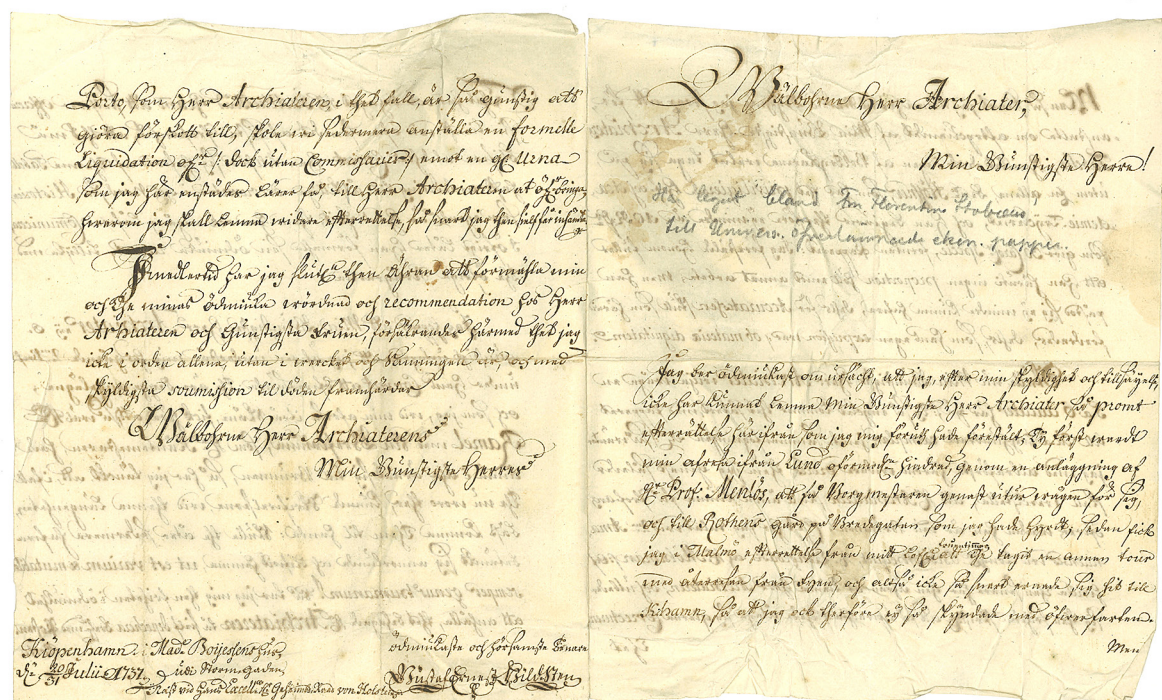
Lyche Sophia skrev raskt tillbaka – även hon på latin – och tackade den unge mannen för hans "ljuvaste brev" samt förklarade att han var den ende släkting som hört av sig på ett helt år. Den senaste hon hört från var en bror som befann sig i Norge, men även från honom hade livstecknen sinat. Hon bad därför Eilschov att skriva så mycket han visste om hennes danska släktingar, och i gengäld berättade

hon själv om vad hon kallade sin "pyttelilla familj" (*nostra familia perpusilla*). Den bestod utöver henne själv och maken Gustaf Ernst – som för närvarande dock inte var i Lund utan skötte sina prästerliga åligganden i Hardeberga – endast av en syster till Lyche Sophia samt av dottern Lycka Christina. Om den senare skriver modern stolt att hon redan vid knappt nio års ålder börjat att "latinisera". Hennes bror, den unge Gustaf Brenner Bildstein, hade däremot avlidit endast sex år gammal.

Fru Bildstein inviterade också på stående fot sin unge släkting att komma och gästa Lund i samband med det stundande rektorsskiftet – en av det dåtida akademiska Lunds stora återkommande festligheter – varvid han uppmanades att medföra nyheter från Danmark samt sina egna akademiska skrifter och annat nytt "från den lärda världen" (*ex Republica literaria*). I samband med denna invitation lämnade hon också en reseanvisning inkluderande uppgift om hur man hittade familjen Bildsteins hus: *ad latam plateam inter domos septentrionales nostra est penultima a parte sinistra*, det vill säga "vårt hus

är det näst sista till vänster vid den breda gatan i de norra delarna". Skall man tolka den latinska gatuangivelsen bokstavligt synes det bildsteinska hemmet alltså ha legat vid Bredgatans västra sida (instruktionen utgår från att Eilschov skall anlända söderifrån från Malmö). Något sådant besök blev det dock aldrig. Eilschov avböjde med hänvisning till sin hälsa; troligen helt legitimt – han avled nämligen bara några få år senare, inte ens 26 år gammal.

Utöver dessa mer vardagliga samtalsämnen upptas en stor del av de båda brevskrivarnas utbyte dock av vad Lyche Sophia kallade ett *bellum Grammaticale* (grammatiskt krig). Detta till följd av att Eilschov i sitt första brev använt verbet *nubere* (gifta sig, bli gift) om en man. I Lyche Sophias ögon var detta verb dock förbehållet den kvinnliga parten i ett äktenskap; en man blev inte gift – han tog sig en hustru. I sitt nästa brev prisade Eilschov högt sin nya brevväns behandling av latinet – han kallde henne bland annat "romarinna" – men stod på sig just i frågan om *nubere*, och hänvisade bland annat till exempel hos antika författare som Martialis.

Första och sista sidan ur Gustaf Ernst von Bildsteins brev från Köpenhamn till professor Kilian Stobæus i Lund 1737.

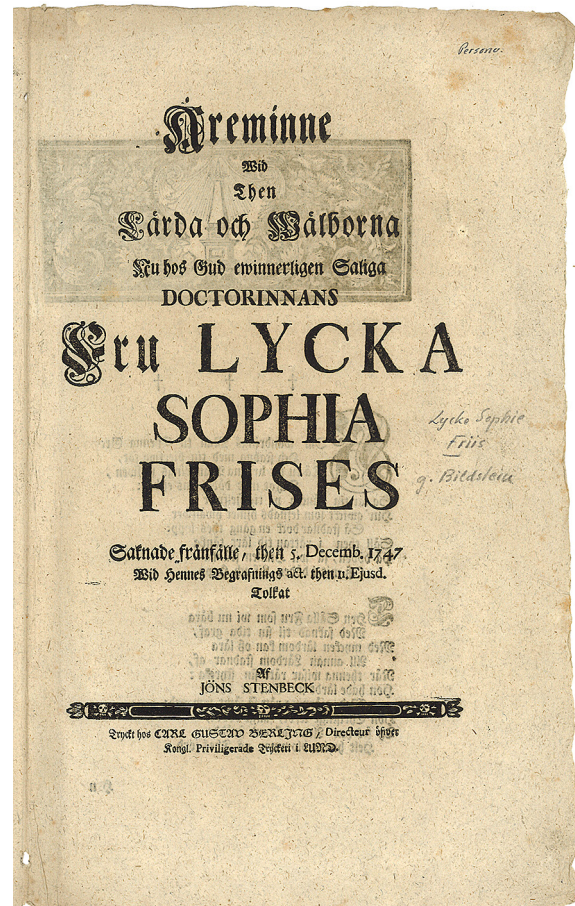
Bildkälla: Universitetsarkivet.

Titelsidan till Jöns Stenbäcks äreminne över Lyche Sophia Friis i samband med hennes begravning 1747.
Bildkälla: Universitetsbiblioteket.

Generellt är språket i Eilschovs och Friis brev ett exempel på tidstypiskt nylatin, klassiskt, utan drag av medeltidslatin och ytterst högstämt – de med superlativer smyckade artighetsfraserna är legio. Lektor Cajsa Sjöberg, som varit mig till ovärderligt bistånd vid tolkandet av dessa brev, har påpekat den innehållsliga och stilistiska likheten mellan denna korrespondens och den som ett annat samtida "lärt fruntimmer" (eller på latin *femina docta*), Sophia Elisabeth Brenner, hade med olika manliga akademiker, och vilken relativt nyligen behandlats i en doktorsavhandling av Elisabet Göransson.²⁹ Parallellen mellan de båda lärda damerna undgick heller inte samtiden, särskilt inte som de genom gifte var avlägset släkt med varandra. Gustav Ernst Bildsteins mor var som nämnts född Brenner och därigenom var Sophia Brenners make Elias Brenner "Syskonebarn til Herr Doctor Bildsteins Morfader Sal. Herr Revisions Secr. Mårten Brenner", allt enligt en fotnot till följande tämligen emancipatoriska strofer ur en dikt tillägnad Lyche Sophia:

Kom djerfwa flock tu som här nekar
At Qwinnor kunna lärda bli,
Som stänger them från Snilles-lekar
Inunder dumhets tyrani:
Vår Nord kan tig helt annat lära,
Som fådt i kalla skötet bära
SOPHIER båd' til gagn och pris:
Ho är så olärd som ej känner
Then lärda Fru SOPHIA BRENNER
Och Lundska Fru SOPHIA FRIS.

Citatet är hämtat ur det långa "äreminne" över Lyche Sophia som Jöns Stenbeck, sedermera kyrkoherde i i Högseröd, skrev till hennes begravning.³⁰ Hon gick nämligen bort redan samma år som hennes brevväxling med Eilschow ägt rum, närmare bestämt den 5 december 1747. Begravningen ägde rum i Hardeberga, och Stenbeck bjöd tröst till efterlevande med en formulering som faktiskt också kan betecknas som en ordvits:

Som watnet ned i jorden rinner
Thet man ej uppehålla kan,
Så ock vårt korta lif förswinner
En skugga likt som snart förswan:
Så wet wi dock Gud ej wil taga
Bort Själen: nej han wil så laga
At döden mista skal sin rätt:
Sen skal en ewig sällhet smycka,
SOPHIAS Dygd med Högsta LYCKA
Som gör all mennsklig Saknad lätt.³¹

Lyche Sophia Friis blev, såsom bland annat det inledande uppslagsverkscitatet visar, redan i sin livstid eller i vart fall kort därefter känd långt utanför sin födelsebygd. Man finner henne omtalad i allehanda främst danska och tyska verk från 1700-talet, och i danska litteraturhistoriska lexika fanns hennes namn

kvar åtminstone in på 1920-talet.³² I hennes andra hemland, Sverige, verkar uppmärksamheten ha varit mindre, men hon är i vart fall upptagen i Wilhelmina Stålbergs *Anteckningar om svenska qvinnor*.³³ I vår, som man åtminstone kunnat tro, mer kvinnohistoriskt medvetna tid har hon dock inte ens lyckats bli profet i sin eget hemland: fru Lyche saknas helt i det 2000–2001 utgivna fyrbandsverket *Dansk kvinde-biografisk leksikon*! Men kanske är det bara ett tecken på att förmågan att skriva latinsk högtidsvers – alldeles oavsett författarens kön – inte längre står så högt i kurs?

EN LITTERÄRT INTRESSERAD OFFICERSSON

Har Lyche Sophia Friis med tiden kommit att glömmas bort så tycks hennes make redan i sin samtid haft problem med bemärktheten. När Eilschov skickade sitt första brev till Lyche Sophia hade han, som nämnts, redan hört mycket om henne och hennes lärdom, men tvangs erkänna att han inte kände till hennes make ens till namnet. Uppgiften synes något ha förtörnat henne, som i sitt svarsbrev skrev att det smärtade henne att höra att hennes lärde man var honom så obekant. Således hade det nog även smärtat henne om hon anat att herr Bildstein skulle komma att saknas som uppslagsord i alla de stora biografiska uppslagsverk som producerats i Sverige det senaste halvandra seklet – från Herman Hofbergs *Svenskt biografiskt handlexikon* över *Svenska män och kvinnor* till *Svenskt biografiskt lexikon*. Särskilt Bildsteins frånvaro i det sistnämnda verket är anmärkningsvärd, då det annars inte är många svenska 1700-talsprofessorer som saknas häri. Till och med Lunds två kanske mest inkompetenta professorer under hela seklet – Lars Laurel och Johan Henrik Burmester – har fått artiklar i detta verk. Förvisso har det om Bildstein och hans samtida teologkollegor i Lund sagts att dessa var "inga betydande män"³⁴, men direkt usel som de båda ovannämnda herrarna finns det inget som tyder på att han var. Desto större anledning att här ägna litet utrymme inte blott åt hans hustru utan även åt hans egen levnadssaga. För att finna uppgifter om denna får man gå till sådana matriklar och lexika som utan urval förtecknar samtliga personer inom ett visst område; i detta fall främst Magnus Laurentius Ståhls

verk om Lunds professorer till och med 1834³⁵ och de olika utgåvorna av *Lunds stifts herdaminne* (såsom teolog var Bildstein, enligt tidens bruk, även präst).³⁶

Gustaf Ernst von Bildstein var, som tidigare nämnts, född 1703; närmare bestämt den 1 maj i Stockholm. Hans far Gustaf Henrik var officer och befann sig vid sonens födelse i fält, sedan en månad tillbaka svårt sårad efter slaget vid Pultusk. Han dog i sviterna härav två år senare utan att någonsin ha kommit hem till Sverige eller ha sett sin son. Det gjorde däremot hans förtrogne vän, fältprosten Petrus Hedengrahn, vilken 1708 gifte sig med Gustaf Ernsts änkevordna mor, Maria Christina Brenner. Denne Bildsteins styvfader blev samma år kyrkoherde i Vellinge och Fuglie, vilket förklarar hur ynglingen hamnade i Skåne.

Namnet "von Bildstein" till trots var inte Gustaf Ernst eller hans far adelsmän.³⁷ Det var däremot en släkting till dem, generalmajoren Carl Bildstein³⁸, vars farbror 1686 adlats von Bildsten och som 1718 jämte två andra kusiner blivit friherre under namnet Bildstein (nota bene utan "von"!).³⁹ Denne gamle barnlöse krigare tycks ha haft ett gott öga till sin unge släkting och skall först ha erbjudit honom en fänriksfullmakt samt senare rentav att utverka friherreskap till honom genom adoption. Unge Bildstein tackade dock nej till båda dessa erbjudanden, och som kommer att framgå av denna framställning tycks avböjda karriärspåar ha gått som något av en röd tråd genom hans liv.

Bildsteins skäl för att avböja den adliga och militära banan skall ha varit hans önskan att "att i litteraire väg söka sin fortkomst".⁴⁰ Han hade nämligen vid denna tid, efter att ha undervisats av bland annat styvfadern, påbörjat akademiska studier. Som 16-åring inskrevs han vid Lunds universitet och tillbringade två år där följt av två år i Uppsala. Därefter återvände han till Lund.

1724 fick Bildstein möjlighet till en utrikes resa; detta som kommissionssekreterare hos det svenska sändebudet i Köpenhamn, riksrådet Pehr Adlerfelt. I den danska huvudstaden, skriver Ståhl, ägnade Bildstein sig åt att besöka bibliotek, ge privata föreläsningar i homiletik (läran om predikokonst) och att bekanta sig med några av tidens största danska intellektuella namn: Bartholin (oklart om detta syftar på läkaren och juristen Caspar Bartholin eller

på dennes brorson, filosofen och juristen Thomas Bartholin), teologerna Hans Steenbuch och Søren Lintrup samt den lärde biskopen Christen Worm.⁴¹ Därvid skall den unge Bildstein ha gjort sådant intryck på danskarna att han erbjöds att bli såväl teologie doktor som extra ordinarie professor! Men ännu en gång tackade Bildstein nej och återvände 1729 till Lund. Här blev han 1733 docent i den vittomfattande ämneskombinationen teologi, vitterhet och europeiska språk. Samma år⁴² städsldes han, som nämnts, såsom informator i familjen Trolle. Hans då ganska färska erfarenheter från Köpenhamns lärda värld kan knappast ha legat honom i fatet i umgänget med den blivande hustrun. När hon senare i sin korrespondens med Eilschov förundrades över att denne inte hört talas om hennes make framhöll hon just alla de kända lärda danskar som denne haft att göra med: "Magnis illis Wormiis, Bartholonis, Anchersensiis [...]".⁴³

Som informator på Näs var Bildsteins primära ansvar familjens ende son, den vid tiden för hans ankomst nioårige Arvid Trolle. Den lärde och bildade Bildstein tycks ha lyckats väl med att intressera sin adlige discipel för konst och vetenskap. Utöver att denne utvecklade en stark kärlek för teatern kom nämligen Arvid Trolle att göra ett för sitt stånd ovanligt yrkesval. Förvisso var det vid denna tid kutym att adelssöner skickades till något universitet för att insupa viss grundläggande bildning, men att de ens avlade examen var mindre vanligt och att de sökte sig en akademisk karriär nästan otänkbart. Så dock inte för Arvid Trolle som i Lund författade avhandlingar om bland annat Jean d'Arc och Elisabeth I, och som lyckades bli såväl docent som adjunkt i historia. Ovanpå detta gifte han sig – till den ståndsmedvetne faderns förskräckelse – med en ofrälse professorsdotter. Allt detta bidrog till att Arvid var det enda barn som förbigicks då Fredrik Trolle gjorde fideikommiss av sina samlade jordagods. Det bör dock sägas att det inte var ett renodlat aristokratiskt akademikerförakt som låg bakom detta faderns beslut; Arvid var också känd för "någon oredighet i [...] tankekraft och någon besynnerlighet i [...] beteende". Hans med tiden allt mer originella sätt skulle göra honom känd som "Galna Trollen".⁴⁴ Därför kan dock knappast Bildstein lastas.

Efter bröllopet 1736 synes Lyche Sophia ha blivit kvar hos familjen Trolle en bit in på nästa år.⁴⁵ Hennes make måste däremot redan under informatorstiden periodvis ha uppehållit sig i Lund där han 1733 och 1735 disputerat på två avhandlingar i teologi med den berömde Anders Rydelius som preses respektive författare. Den senare disputationen hade även gjort honom till adjunkt i teologi. Därtill hade han i mars 1736 prästvigts. Det skulle dock dröja ytterligare sex år innan han fick en permanent prästtjänst, och hans och hustruns göranden under de närmaste åren är något oklara. Utöver den tidigare omtalade Danmarksresan 1737 vet vi dock att båda makarna under en period kring 1740 skall ha vistats i Stockholm. Där föddes nämligen den tidigt avlidne sonen, och där skall maken vid flera tillfällen ha fått predika inför kungafamiljen. Detta gav Bildstein ännu ett tillfälle att avböja ett lockande erbjudande, nämligen att bli hovpredikant.

1742 måste Bildstein ha varit åter i Lund ty i november uppdrogs han att upprätthålla professor Magnus Rydelius föreläsningsverksamhet som denne – en bror till Andreas Rydelius – tydligen inte själv förmodade genomföra (Rydelius avled bara några veckor senare). Tre år därefter, 1745, promoverades Bildstein med högsta betyg till filosofie magister (motsvarande dagens doktor); något som med moderna ögon kan synas något bakvänt då han ju redan tidigare varit docent med delar av sin undervisning förlagd till den filosofiska fakulteten! Redan påföljande år promoverades han därtill till teologie doktor, något som vid denna tid dock mer var ett kungligt nådevedermäle än en reell akademisk grad.⁴⁶

ETT FÖRARGELSEVÄCKANDE TAL

Långt in på 1800-talet var det en självklarhet att tilldragelser i det kungliga huset – födselar, vigslar, trontillträden och dödsfall – skulle högtidlighållas vid rikets universitet. Vid dessa ceremonier flödade den akademiska vältaligheten. Så skedde i Lund den 11 oktober 1748 då Lunds universitet med fyra officiella tal hyllade den nyfödde prins Carl, sedermera Carl XIII.⁴⁷ En av talarna var Bildstein och – för tiden ovanligt vid en lärd festlighet – valde denne att tala på svenska så att även de icke-akademiska närvarande kunde begripa vad som sades. Åtskilliga torde därvid

ha hajat till när talaren bland annat förutspådde att den unge prinsen "ehuru icke född till thronen, likväl en dag deraf skulle komma i besittning" och då bli "en hjelte som skulle befria de svenske". Förvisso blev Carl med tiden kung, men först sedan hans bror mördats och hans brorson avsatts, vilket Bildstein rimligen inte kunnat förutse. Bortsett från dessa, för prinsens äldre bror Gustaf något besvärande spådomar, reagerade åtminstone vissa i publiken dock särskilt på det som "de svenske" skulle befrias från. Här kritiserade adjunkt Bildstein nämligen ganska oblygt frihetstidens partivälde i allmänhet ("parti-ers fåfånga förslag skola i det stora himmelska cancelliet revideras") och det regerande Hattpartiet i synnerhet ("ett parti, som låtsat vara karl för sin hatt, men ändå talat i nattmössan").

Detta blev för mycket för höga vederbörande, vilka vid denna tid allt mer börjat frukta rojalistiskt formulerad kritik mot den egna maktställningen. Landshövdingen lät skicka en skarp skrivelse till universitetet som i sin tur förbjöd alla lärare under professors grad att hålla tal utan att dessa först granskats och censurerats av rektor. Bildstein själv kallades av universitetets kansler, riksrådet Johan Gyllenborg, till Stockholm för förhör med själve ärkebiskopen närvarande som sekreterare. Den anklagade försvarade sig med att det han sagt var sådant som kommit till honom i en dröm, men visade sig på det hela taget ångerfull. När kanslirätten slutligen avkunnade dom i målet i februari 1749 kom Bildstein undan med en varning förutsatt att han lovade att aldrig mer hålla ett akademiskt tal och att som präst aldrig blanda in "statsangelägenheter" i sina predikningar. I utbyte mot detta utlovades dock att hans akademiska karriär inte skulle ta skada.

En intressant detalj i sammahanget är att historikern Anders Fryxell berör Bildsteins tal i sina *Berättelser ur svenska historien*, men där påstår att det kontroversiella i det skulle ha bestått i att talaren uttalat sig alltför positivt om Danmark och dess konung Frederik V.⁴⁸ Med tanke på Bildsteins första hustru hade ett sådant prodanskt tilltag förstås varit tänkbart, men jag har inte funnit några andra källor som stöder denna tolkning.

DEN SANNA TRONS BLINDE FÖRSVARARE

Löftet att Bildsteins förgripliga tal inte skulle påverka hans fortsatta bana vid universitetet hölls. När 1750 en fjärde professur inrättades inom teologiska fakulteten utnämndes Bildstein till dess förste innehavare. Professuren hade tillkommit till följd av prästeståndets krav att universiteten kraftfullare skulle försvara den rena lutherdomen mot spridandet av tidiga väckelserörelser såsom herrnhutismen. Bildsteins föreläsningar kom därför i huvudsak att utgöras av apologetik (försvar) för "den sanna kristna religionen" och mot "de orätteligen sig kallande fritänckare".⁴⁹

På den nyvordne professors personliga lärdom tycks det inte ha funnits något att anmärka; däremot möjligen på hans förmåga att förmedla densamma. Den dåtida Lundastudenten Carl Christoffer Gjørwell skrev om Bildstein att han "war så lärd, att han hela terminen än aldrig hant förklara mera än 2 eller 3 frågor utur Benzeli theologie".⁵⁰ Också den blivande universitetskanslern Lars von Engeström har vittnat om något liknande. Han undergick i mars 1768 examen theologicum för Bildstein och dennes professorskollegor i fakulteten. Även om han klarade det hela "med heder" så skrev han senare om denna examen "som borde endast angå första elementerna uti kristendomsläran" att den "var för lärd" – och då var Engeström ändå biskopsson!⁵¹ Att anklagas för att vara "för lärd" är dock inte det sämsta betyg en akademiker kan få.⁵²

Utöver lärd sägs Bildstein även ha varit "en qwick man".⁵³ Jag har bara funnit ett mer konkret vittnesbörd om denna egenskap hos honom – därtill förmedlat i minst andra hand – och kvickheten i denna historia framstår kanske inte som överväldigande i en modern betraktares ögon. Den utspelade sig då Bildstein vid ett tillfälle bjudits på middag hos biskopen i Lund (enligt historieberättaren Olof Celsius d y, men detta är inte möjligt då denne tillträdde som biskop först efter Bildsteins död; biskop under hans professorstid var Johan Engeström, far till den ovan nämnde studenten Lars). Professorn hade kommit sent, vilket retat värdinnan som därför vid Bildsteins ankomst givit honom en gliring om hans ovanliga skägg. Bildstein höll inledningsvis god min, men när spisölet kom på bordet revanscherade han sig:

Efter hustruns och den unge sonens död lät Gustaf Ernst von Bildstein sätta upp en minnestavla över dem i Hardeberga kyrka. Den långsmala formen indikerar att den ursprungligen varit fäst vid en av kyrkans bänkar. Senare har den dock i lång tid hängt i vapenhuset, men har nyligen flyttats till kyrkans sakristia. Inskriptionen lyder: "Till min Sahl! Hustru, Then för sin ogemena Lärdom och Dyd widtberömda Ljcka Sophia Friis, född i Odense 1700 Död i Lund 1747, Samt till vår Enda Sohn, Gustaf Brenner Bildstein, Född i Stockholm 1740, och Död i Lund 1746 sin Thend Graf, under Bänkerum[m]en, Bekostad af Gustaf Ernst Bildstein, Doct: & Prof: Theol: P & PL: Men underhålles med thessom, af Kyrkan." Bildkälla: Södra Sandby församling (foto: Pia Hellström).

Friis, född i Odense 1700, Död i Lund 1747, Samt till vår Enda Sohn, Gustaf Brenner Bildstein, Född i Stockholm 1740, och Död i Lund 1746, är Thena Graf, under Bänkerum[m]en, Bekostad af Gustaf Ernst Bildstein, Doct: & Prof: Theol: P & PL: Men underhålles, med thessom, af Kyrkan." Bildkälla: Södra Sandby församling (foto: Pia Hellström).

– Nå, Gud välsigne nådig biskopinnan, sade han, hon har alltid något sällsynt att bjuda på.

– Vad har nu herr professorn för anmärkning? undrade biskopinnan.

– Jo, surt dricka om jultiden, det är något som jag ännu aldrig smakat förr, replikerade Bildstein.⁵⁴

Som professor ingick änklungen Bildstein ett andra äktenskap. Bruden denna gång var en tullförvaltdotter från Simrishamn, Petronella Munthe (1726–1791), som tillika var kusinbarn till en av Bildsteins professorskollegor, Sven Johan Munthe.⁵⁵ Till bröllopet i december 1757 hade en betydligt yngre bror till bruden, den 20-årige Berent Munthe, skrivit en högstämd hyllningsdikt som vände sig nästan mer till Gud än till brudparet.⁵⁶ Unge Munthe miste ett par år senare (1759) sin far och förefaller därvid ha tagits under sin äldre svägers vingar. Han skulle i vart fall senare referera till Bildstein som "min andre far".⁵⁷ Vid sidan av denne "extrason" fick Bildstein i sitt andra äktenskap en dotter och tre söner varav en dock dog som spädbarn. Av de överlevande sönerna gick en i faderns spår och blev präst medan den andre återvände till en äldre släkttradition och blev officer.

Om Bildsteins första hustru hade varit känd för sin lärdom fick fru nummer två ett betydligt mindre smickrande rykte. I ett samtida brev står det om henne att hon "har i flera år supit ganska mycket", visserligen med tillägget att "nu säges wäl at hon

begynt låta bli det", men att likväl "ingen hederlig Fru welat omgås med henne".⁵⁸

Även sedan Bildstein blivit professor erbjöds han nya poster som han avböjde. 1753 ville man ha honom till kyrkoherde i Kungsholmens församling i Stockholm, 1755 i Kristianstad. Men Bildstein tackade nej, åtminstone i det första fallet hänvisande till de problem med synen han vid denna tid fått. Dessa var så omfattande att en av hans studenter, Carl Nyrén, redan i början av 1750-talet beskrev honom som "den blinde doktor Bildstein".⁵⁹ Hösten 1756 hade det gått så långt att Bildstein begärde dispens från att föreläsa till följd av sina ögonproblem. Huruvida dessa senare lindrades vet jag inte, men Bildstein lyckades hur som helst vara rektor för universitetet 1759 och avancerade 1763 till den tredje teologiska professuren, vilken var kombinerad med kyrkoherdetjänsten i Stångby och Vallkärra. När uppsaliensaren Johan Henrik Lidén 1768 besökte Lund och träffade Bildstein beskrev han denne som "mera skröplig än aldrig" och berättade att den gamle teologen plågades "af en besvärlig darrning eller rättare skakning i huvud och händer, så att de utgöra ett perpetuum mobile och göra gubben svårighet att både äta och tala". Trots detta fann Lidén dock Bildstein vara "en mycket vänlig man" och "mycket kruselig".⁶⁰ Ett drygt år efter detta besök, den 19 augusti 1769, avled Gustaf Ernst von Bildstein.

Till begravningen strängade svågern Berent Munthe – nu vorden adjunkt vid universitetet⁶¹ – åter sin lyra till ett långt, och bitvis gripande griftekvåde. De tre mest personligt hållna verserna lyder:

Nu tio år til ända runnit,
 Sen jag bortmist min hulda Far.
 Mitt svaga skiepp tå utsatt war;
 Och hamnen hade långt försvunnit;
 När vågens fall i ständig hvälfning bröt.
 Än syntes tiocka moln, ther endast blix
 framträngde:
 Än sågs, hur hvarje wind i wirfvel sammansvängde
 At emot klippan gifva stöt.

Jag ängslig gick. Jag kan ej glömma,
 Hvad hjerta jag hos BILDSTEIN fann.
 Ther togs then Faderlöse an,
 Then styrslen lät Han sig straxt ömma.
 Jag kom i land. Jag märkte mildhets spår.
 Thet framgent war hans lust, at all min brist
 upfylla.
 Then Gubben wördar jag uti sin tysta mylla,
 Så länge thenna ådran slår.

Haf tack för sådan sällsynt möda,
 Och alt, ehvad jag lära fådt!
 Then tiden har nog hastigt gådt.
 Farväl! Nu will mit öga flöda.
 Jag talte förr, tå fick jag wänligt svar.
 Nu är then tungan stel. Jag kan ej annat höra
 Än ömkligt återljud, som skal the ord kringföra:
 Farväl min tilflyckt och min Far.⁶²

Av Bildsteins egna till vuxen ålder komna söner var det bara en, Justus Christopher, som gifte sig och dennes enda barn var en dotter. Därmed utgick den "lärdagrenen" av släkten von Bildstein på svärdssidan med den ogifte sonen Hans Christian 1831. De befryndade adelsätterna von Bildsten och Bildstein hade båda dött ut redan på 1700-talet.⁶³ Namnet Bildstein lever dock på ett sätt vidare i det lärda och vetenskapliga Sverige. Detta genom en medeltida pergamentshandskrift från 1300-talet med helgonlegender, vilken under en period var i Bildsteins ägo och därför kallas *Codex Bildstenianus*.⁶⁴ Denna codex beskrevs i tryck första gången 1770, året efter Bildsteins död, av dennes lundensiske professorskollega Sven Lagerbring.⁶⁵ Själva handskriften förvaras däremot numera på universitetsbiblioteket vid det andra lärosäte där Bildstein som ung tillbringat ett par studieår: Uppsala. Man kan således säga att Sveriges båda äldsta universitet delar på minnet av en bortglömd man, medan två länder delar på minnet av hans bortglömda hustru.

Fredrik Tersmeden
Arkivarie vid Universitetsarkivet

FOTNOTER

1. Johann Heinrich Zedlers: *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste* (1731–1754), supplementband 3 (Leipzig 1752), spalt 1234 (för:s översättning). En endast obetydligt bearbetad och något kortad version av denna artikel inflöt två decennier senare i ett annat tyskt lexikon, i detta fall inriktat särskilt på kvinnor: Christian August Wichmanns *Geschichte berühmter Frauenzimmer: Nach alphabetischer Ordnung aus alten und neuen in- und ausländischen Geschicht-Sammlungen und Wörterbüchern zusammen getragen*, del 2 (Leipzig 1772), s 816f.
2. Detta enligt uppgifter i (danska) Kungliga bibliotekets databas REX ävensom i direkta citat i Friderich Christian Schöнау: *Samling af Danske Lærde Fruentimer, Som ved deres Lærdom, og Udgivne eller efterladte Skrifter have gjort deres Navne i den lærde Verlden bekiendte*, bd 1 (Köpenhamn 1753). Författaren till det sistnämnda verket skriver dock själv Lyche Sophie.
3. Gunnar Carlquist (red): *Lunds stifts herdaminne – Från reformationen till nyaste tid*, serie II, bd 1 (Arlöv 1980), s 532.
4. <http://www.historienshus.dk/topmenu/topmenu%202/om%20odense/personer/borgmestre%20i%20odense%201378->
5. *Familiekrøniken* (<http://www.familiekroeniken.dk/site/person.asp?x=&person=41588>). Också de personer i stadens råd som ställt sig på Friis sida i processerna skall ha förlorat stort på detta. Åtskilliga ytterligare uppgifter om Jørgen Friis (dock inte om hans dotter Lyche) finns i en diskussionstråd på det danska släktforskarforumet DIS (se <http://www.dis-danmark.dk/forum/read.php?1,588649,607049>).
6. <https://familienshistorier.wordpress.com/2014/07/22/indgifte-kobmandsslaegter-i-odense/> Karen Friis gifte sig med Søren Nielsen Borring (1701–1779), en dansk jurist som blev prokurator (advokat) på Fyn.
7. Schöнау 1753, s 641.
8. Schöнау 1753, s 633–641. Rörande bröllopsdikten till Christian VI skriver Schöнау, s 642, att han förgäves har sökt uppspåra ett exemplar av denna hos olika samlare och "deraf kand man let slute sig til, at det er rart at overkomme". Titeln finns dock i (danska) Kungliga bibliotekets katalog, men jag har inte under arbetet med denna artikel haft möjlighet att ta mig dit för att studera skriften på plats.
9. Verbkonstruktionen "formaste sig" definieras av *Den danske ordbog* (nätopplagan) som "driste sig til at gøre noget forbudt eller ildeset fordi man er overmodig eller dumdristig".
10. Snorre Sturluson: *Nordiska kungasagor*, bd 1 (Stockholm 1991), s 34.
11. Se tex Wilhelmina Stålberg & P G Berg: *Anteckningar om svenska kvinnor* (Stockholm 1864), s 142.
12. *Almindeligt Litteraturlæxikon for Danmark, Norge, og Island; eller Fortegnelse over danske, norske, og islandske, saavel afdøde som nu levende Forfattere, med Anførelse af deres vigtigste Levenets-Omtændigheder og Liste over deres Skrifter*, bd 1 (Köpenhamn 1820), s 179.
13. Grundläggande uppgifter om ätten Trolle, Fredrik Trolle och hans familj främst från Gustaf Elgenstierna: *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, bd VIII (Stockholm 1934), s 369ff; J C Barfod: *Märkvärdigheter rörande skånska adeln* (Stockholm 1847), s 36ff samt Carl Trolle-Bonde: *Riksrådet grefwe Gustaf Bonde IV* (Lund 1899; i serien *Anteckningar om Bondesläkten*), s 52ff.
14. Trolle-Bonde 1899, s 56.
15. "Fransyska" i *Svenska Akademiens ordbok* (nätopplagan).
16. Trolle-Bonde 1899, s 58.
17. Citerat efter Johan Henrik Lidéns resedagbok 1768 i Arvid Leide (red): *Akademiskt 1700-tal – Minnesbilder från Lunds universitet* (Föreningen Gamla Lunds årsskrift 53; Lund 1971), s 54.
18. I vart fall finns inget sådant förtecknat i Sixten Strömbom (utg): *Index över svenska porträtt 1500–1850*, bd 1 (Stockholm 1935). Ej heller har förfrågningar hos universitetets konstantintendent eller Lunds stiftshistoriska sällskap givit någon utdelning i detta avseende.
19. Citerat efter Carl Christoffer Gjörwells självbiografiska anteckningar i Leide 1971, s 13.
20. Leide 1971, s 54.
21. *Lundensisk vardag för 150 år sedan – Ur Petter Löwegrens minnesböcker* (Föreningen Det gamla Lunds årsskrift XXXIII; Lund 1951), s 51. Det bör påpekas att Löwegren var för ung för att själv ha sett Bildstein och således måste ha fått beskrivningen från någon äldre lundabo.
22. Leide 1971, s 13.
23. Trolle-Bonde 1899, s 58.
24. Trolle-Bonde 1899, s 56 resp 58.
25. Schöнау 1753, s 626f. För närmare uppgifter om Harboe, Langebek och *Dänische Bibliothec*, se tex artiklarna om de båda utgivarna i Gyldendals lexikon *Den store danske* (nätopplagan).
26. Lunds universitetsarkiv (LUA): Kansliets arkiv 1666–1930/31, vol F 14:1 (Handlingar hörande till fru arkiaterskan Florentina Stobaeus, f. Schubert, stärbhus).

27. Hela korrespondensen – två brev från Eilschov och lika många svar från Friis-Bildstein – är publicerad i Schönau 1753, s 645–660.
28. För biografiska uppgifter om Eilschov (även stavat Eilschow eller Eilschou), se *Dansk biografisk leksikon* (Köpenhamn 1932–1944), bd 6, s 273.
29. Elisabet Göransson: *Letters of a Learned Lady – Sophia Elisabeth Brenner's Correspondence, with an Edition of her Letters to and from Otto Sperling the Younger* (Lund 2006).
30. Jöns Stenbeck: *Äreminne Wid Then Lärda och Wälborna Nu hos Gud ewinnerligen Saliga Doctorinnans Fru Lycka Sophia Frises saknade frånfälle, then 5. Decemb. 1747* (Lund 1747).
31. Versens inledning är, enligt Stenbecks egen uppgift, en anspelning på Bibeln, 2 Sam 14:14, vilken i Carl XII:s Bibel lyder "Ty vi dö döden, och förlöpe såsom vatten i jordena, det man icke uppehåller; och Gud vill icke taga lifvet bort, utan betänker sig, att det fördrefna icke också skall fördrifvet varda af honom".
32. Det nyaste exemplet jag funnit är Holger Ehrencron-Müller: *Forfatterlexikon omfattande Danmark. Norge og Island indtil 1814*, bd III (Köpenhamn 1926), s 134.
33. Stålberg & Berg 1864, s 142.
34. Sten Lindroth: "Lundaprofessorer kring år 1770 – Ur Christina Rebecka Bergias Brev" i *Lychnos* (Lärdomshistoriska samfundets årsbok 1956; Uppsala 1957), s 194.
35. Magnus Laurentius Ståhl: *Biographiske underrättelser om professorer vid kongl. universitetet i Lund, ifrån dess inrättning till närvarande tid* (Kristianstad 1834), s 200–204. Kortfattade uppgifter om Bildsteins akademiska karriär finns också i de biografiska uppgifterna i Martin Weibull & Elof Tegnér: *Lunds universitets historia 1668–1868*, bd 2 (Lund 1868), s 78f.
36. Severin Cavallin: *Lunds Stifts Herdaminne, efter mestadels otryckta källor utarbetadt*, bd 4 (Lund 1854), s 311–313 resp Carlquist 1980, s 529–532. Där ej annat särskilt anges kommer de följande uppgifterna om Bildstein från ett eller flera av verken i denna och föregående not.
37. Bildstein synes inte heller konsekvent ha brukat prefixet "von". I flera samtida trycksaker på svenska kallas han bara "Gustaf Ernst Bildstein" medan han i latinska diton alltid verkar skrivas "à Bildstein". Enligt en källa (Trolle-Bonde 1899, s 56) skall Bildstein därtill, åtminstone under en tid, själv ha skrivit sitt namn "Billdstéen".
38. Såväl Ståhl 1834 som Cavallin 1854 och Carlquist 1980 uppgiver att Carl Bildstein skall ha varit en kusin till Gustaf Ernsts far. Enligt de uppgifter jag kunnat sammanställa på grundval av Elgenstierna (se följande not) och på nätet befintliga genealogiska databaser bör Carl dock snarare ha varit en kusin till Gustaf Ernst själv (även om det skilde drygt 30 år i ålder mellan dem).
39. Om Carl Bildstein och ätterna von Bildsten resp Bildstein, se Gustaf Elgenstierna: *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, bd 1 (Stockholm 1925), s 375ff.
40. Ståhl 1834, s 201.
41. Ståhl 1934, s 201, anger endast efternamnen; mina närmare identifieringar är gjorda utifrån diverse danska och andra lexika och lämnas med viss reservation.
42. Ståhl 1834, s 201, Cavallin 1854 (som uppenbarligen lutar sig tungt mot Ståhl), s 312, och Carlquist 1980, s 530 (som i sin tur troligen bygger på Cavallin) hävdar alla att Bildsten skulle ha anställts av Trolle redan 1729 men de på troligen på primärkällor baserade uppgifterna hos Trolle-Bonde 1899, s 56, anger tydligt 1733.
43. Schönau 1753, s 648. Det sista namnet torde åsyfta filologen och historikern Johannes Peder Anchersen.
44. Barfod 1847, s 42ff; Löwegren 1951, s 38ff, Weibull-Tegnér 1868, bd 2, s 362.
45. Trolle-Bonde 1899, s 58.
46. Se tex s Bror Olsson: *Doktorspromotioner i Lund* (Föreningen Det gamla Lunds årsskrift XXIX; Lund 1947), s 73f.
47. Följande parti bygger huvudsakligen på Ståhl 1834, s 202f, Weibull & Tegnér 1868, bd 1, s 279 samt på [Magnus Jacob Crusenstolpe]: *Skildringar ur det inre af dagens historia. De Närvarande* (2 uppl, Stockholm 1836), s 65. Sistnämnda skildring bör förstås läsas med en god nypa källkritiskt salt, men just i detta fall har de uppgifter som kunnat stämmas av mot annan litteratur alla tyckts stämma. En modernare artikel som sätter in händelsen i ett större perspektiv – tidens politiska censur av universiteten – är Erik Bollerups "Sven Bring (Lagerbring) och kanslerscensuren i Lund på 1750-talet" i *Scandia* 2008, s 313–341; Fallet Bildstein avhandlas på s 325.
48. Anders Fryxell: *Berättelser ur svenska historien*, bd 37 (Stockholm 1868), s 184.
49. Weibull-Tegnér 1868, bd II, s 59f.
50. Leide 1971, s 13.
51. Lars von Engeström: *Minnen och anteckningar utgifna af Elof Tegnér*, bd 1 (Stockholm 1876), s 3.

52. Som kontrast till de ovan citerade omdömena om Bildsteins bildning må dock även citeras vad akademisekreterarämbetskan Christina Rebecka Bergia hade att säga om honom i ett brev, nämligen att "hans lärdom har jag inte hört talas om, jag tror den är måttelig" (se Lindroth 1957, s 199). Det bör dock påpekas att detta var under ett av Bildsteins allra sista levnadsår och att änkefru Bergia då nyss återvänt till staden efter flera år i Jönköping.
53. Cavallin 1854, s 313.
54. Löwegren 1951, s 52.
55. För uppgifter om släktrrelationerna mellan de olika personerna Munthe och andra lundaakademiker inom denna familj, se utöver Carlquist 1980, s 532, Carl Sjöström: *Skånska nationen före afdelningarnes tid (1682–1832) – Biografiska och genealogiska anteckningar jemte historik* (Lund 1897), bl a s 51, 114, 183, 216, 293 och 300.
56. På *Theologiæ Professorens vid Kongl. Carolinska Akademien i Lund, Högvärdige och Höglärde Herr Doctor Gustav Ernest Bildsteins Samt Dygd-Ædla Jungfru Petronella Munthes Bröllops dag i Malmö d. 9. Dec. 1757* (Lund 1757). Den tryckta utgåvan är endast signerad "B.M." men av en anteckning på det exemplar som finns hos UB framgår att detta står för Munthe.
57. Berent Munthe: *Afskieds Tanckar Wid Theologiæ Professorens, samt Probstens och Kyrckioherdens, wid Wallkiärna och Stångby församlingar, Wälborne och Högvärdige Herr Doctor Gustaf Ernest Bildsteins graf, Tecknade i Lund d. 29. Aug. 1769* (Lund 1769).
58. Lindroth 1957, s 199.
59. Leide 1971, s 30.
60. Leide 1971, s 54.
61. Weibull-Tegnér 1868, bd 2, s 363.
62. Munthe 1769 opag.
63. Elgenstierna 1925, s 375f. En sökning i Ratsit visar att det ännu i dag finns en handfull personer i Sverige med efternamnet Bildstein (dock utan von), de flesta med dubbelnamnet Bildstein-Hagberg. Huruvida någon närmare släktskap mellan dessa och Gustaf Ernst von Bildstein föreligger vet jag inte.
64. *Nationalencyklopedin*, bd 4 (Höganäs 1990), s 190.
65. Henrik Schück: "Författareskapet till legendariet i Codex Bildstenianus" i *Samlaren* 1884, s 56, not 1.